

CHARTA PRÁV UMIERAJÚCICH PACIENTOV A ETICKÉ PRINCÍPY PALIATÍVNEJ STAROSTLIVOSTI

¹ Magurová D., ²Rybárová L., ¹Cibíriková S.

¹Katedra klinickej a komunitnej praxe v ošetrovatelstve,
Fakulta zdravotníctva, Prešovská univerzita v Prešove

²Katedra pôrodnej asistencie,
Fakulta zdravotníctva, Prešovská univerzita v Prešove

Súhrn

Autorky sa v príspevku venujú prehľadu publikovaných a platných etických noriem, ktoré súvisia so starostlivosťou o nevyliciteľne chorých a umierajúcich. Rozoberajú právny a etický pohľad na paliatívnu starostlivosť.

Kľúčové slová: Charta práv pacientov. Nevyliciteľne chorí. Umierajúci. Paliatívna starostlivosť.

Abstract

In the paper, the authors present a survey of valid legal and ethic standards related to the palliative care of terminally ill and dying persons.

Key words: Chart of the patient rights. Terminally ill. Dying person. Palliative care.

"Nikto nevie, čo je smrť a či nie je najväčším dobrom pre človeka. A predsa sa jej všetci boja, akoby uznávali, že je najväčším zlom."

Platón

V roku 2000 bola na pôde MZ SR v rámci projektu PHARE vypracovaná **"Charta práv pacientov v Slovenskej republike"**, ktorú schválila vláda Slovenskej republiky 11. apríla 2001 uznesením č. 326. Článok 8 upravuje "starostlivosť o nevyliciteľne chorých a zomierajúcich". Dodržiavanie týchto práv je predpokladom pre pokojnú a dôstojnú smrť.

Svetová lekárska asociácia v roku 1981 zverejnila pôvodnú **Lisabonskú deklaráciu** o právach chorých, ktorá formuluje najzákladnejšie práva. Z nich sa niektoré bezprostredne dotýkajú problematiky starostlivosti o nevyliciteľne chorých a umierajúcich. Jedným z nich je aj právo pacienta zomrieť dôstojne a právo pacienta odmietnuť spirituálnu a morálnu útechu (5).

V Charte práv sa uvádza (1):

- Pacient má právo v nevyliciteľnom štádiu ochorenia na takú úľavu a zmiernenie bolesti, ktoré zodpovedajú súčasným vedomostiam a možnostiam zdravotnej starostlivosti o umierajúcich.

- Nevyliciteľne chorý a umierajúci má právo na ľudskú starostlivosť.

- Pacient má právo, aby ho v posledných chvíľach života sprevádzala osoba podľa jeho želania.

- Pacient má právo na dôstojné umieranie.

- Pacient má nárok na dôsledné rešpektovanie písomnej žiadosti byť resuscitovaný alebo odmietnuť aplikáciu liečebných zákrokov a postupov.

Práva nevyliciteľne chorých a zomierajúcich môžeme rozdeliť do troch skupín (2):

- právo na komplexnú paliatívnu starostlivosť,
- právo na sebaurčenie a slobodné rozhodovanie,
- právo na život a ochranu proti úmyselnému usmrteniu.

Konkrétne:

- Mám právo na to, aby sa so mnou až do smrti zachádzalo ako s ľudskou bytosťou.

- Mám právo na nádej a nezáleží na tom, že sa mení moja životná perspektíva.

- Mám právo vyjadriť svoje pocity a emócie týkajúce sa starostlivosti o mňa.

- Mám právo na stálu starostlivosť i napriek tomu, že sa cieľ "uzdravenie" z mojej choroby mení na "zachovanie pohodlia a kvality života".

- Mám právo nezomrieť opustený.

- Mám právo byť ušetrený bolesťou.

- Mám právo na poctivé odpovede na svoje otázky.

- Mám právo nebyť klamaný.

- Mám právo na pomoc rodiny a na pomoc pre rodinu v súvislosti s prijatím mojej smrti.

- Mám právo zomrieť v pokoji a dôstojne.

- Mám právo uchovať si svoju individualitu, mám právo na láskavé pochopenie svojich rozhodnutí a názorov.

- Mám právo byť ošetrovaný pozornými, citlivými a skúsenými ľuďmi, ktorí sa pokúsia porozumieť mojim potrebám, a ktorí budú prežívať zadosťučinenie z toho, že mi budú pomáhať tvárou v tvár smrti.

Právo na komplexnú paliatívnu starostlivosť znamená:

- zaistiť, aby paliatívna starostlivosť bola uznaná za zákonný nárok každého individua vo všetkých členských krajinách

- zabezpečiť spravodlivý prístup k primeranej paliatívnej starostlivosti pre všetky osoby nevyliciteľne choré alebo zomierajúce

- zaistiť, aby príbuzní a priatelia boli povzbudení sprevádzať nevyliciteľne chorých alebo zomierajúcich a podporovať ich v tom

- vybudovať ambulantné tímy a siete pre poskytovanie paliatívnej starostlivosti, aby bola dostupná doma; paliatívna starostlivosť, keď je možné postarať sa o nevyliciteľne chorých, alebo zomierajúcich ambulantne

- zabezpečiť spoluprácu medzi osobami podieľajúcimi sa na starostlivosti o nevyliciteľne chorých a zomierajúcich

- zaistiť rozvoj a uplatňovanie štandardov v starostlivosti o pacientov

- zabezpečiť, aby chorí dostali primeranú paliatívnu starostlivosť a tlámenie bolesti

- zaistiť, aby zdravotnícki pracovníci boli školení a vedeli poskytnúť chorému lekársku, ošetrovateľskú, či psychologickú starostlivosť

- založiť ďalšie a rozšíriť existujúce výskumné, výučbové a školiace centrá v odbore paliatívnej medicíny

- zriadiť špecializované oddelenia paliatívnej starostlivosti a hospice

- zaistiť, že paliatívna medicína a starostlivosť budú pevne obsiahnuté v povedomí verejnosti ako dôležitý cieľ medicíny.

Právne a etické aspekty poskytovania paliatívnej starostlivosti

Etické princípy poskytovania paliatívnej starostlivosti sú založené na uvedení si skutočnosti, že nevyliciteľne chorý nie je biologické reziduum, ktoré by si vyžadovalo anestéziu, resuscitáciu alebo neefektívne predlžovanie života. Ide však o osobu, ktorá je schopná sa integrovať do vzťahov, získať osobné skúsenosti a osobnostne rásť. Dôraz sa kladie na rozpoznanie limitov medicíny a vyvarovanie sa zbytočnej liečby tzv. futile treatment, teda takej, ktorá už neslúži žiadnemu cieľu, napr. prevencii, liečbe ani liečbe bolesti.

Zomieranie v eticko-psychologickom zmysle sa začína vtedy, keď vzniká vedomie, že choroba konkrétneho človeka je perspektívne nezlučiteľná so životom. Berúc do úvahy terminálne štádiá, somatické príznaky, ako aj klinické, ošetrovateľské problémy, etické a právne aspekty prispôbujeme celú ošetrovateľskú starostlivosť so zameraním na tieto aspekty (4).

Dôležité je rozpoznať ilúziu, že bolesť sa dá vyliečiť, pretože zahŕňa aj utrpenie psychické, sociálnu izoláciu, existenčné otázky atď. Ďalším dôležitým princípom je pozitívny vzťah k pacientovi, založený na úcte, aktívnom počúvaní a potrebe rešpektovať čas bez toho, aby sme smrť urýchlili. Elizabeth Kübler-Rossová odporúča riadiť sa vlastným srdcom a presvedčením. V každom prípade treba rešpektovať želanie samotného pacienta i jeho rodiny. Ak je pacient a jeho rodina vo fáze zmierenia sa so smrťou a prajú si smrteľne chorého alebo zomierajúceho v terminálnej fáze prevziať do domáceho ošetrovania, malo by im to byť umorené. Pacient má právo odmietnuť ďalšiu liečbu alebo operáciu, ktorá nevylieči jeho chorobu a neprinesie mu úžitok, ba naopak, len ďalšie utrpenie a bolesť. Toto konanie dáva zomierajúcemu možnosť zomrieť v láske a v pokoji.

V knihe *Život a umíraní* (1991, s. 8) Kübler-Rossová v súvislosti s eutanáziou uvádza: **"Žiadny umierajúci nás nepožiadá o injekciu, pokiaľ bude láskyplne ošetrovaný a my mu pomôžeme, aby sa vyrovnal so životom a vybavil si svoje účty"** (3).

K etickým a právnym aspektom môžeme zaradiť nasledujúce kritériá.

Liečba a starostlivosť:

- je chorým poskytovaná na základe informovaného súhlasu

- v zariadeniach typu hospic je poskytovaná na vysokej odbornej a etickej úrovni

- poskytovaná v zariadení typu hospic je paliatívna, to znamená zameraná na potlačenie všetkých život ohrožujúcich príznakov sprevádzajúcich základné ochorenie

- je vždy a za všetkých okolností individuálna a je poskytovaná so zameraním na všetky zložky osobnosti.

Liečba a starostlivosť v zariadeniach typu hospic neurýchljuje ani neodďaluje smrť.

V zariadeniach typu hospic zabezpečuje chorým individuálny denný režim, individuálny kontakt s rodinou a s osobami, o ktoré chorý požiadava.

Je plne zameraná na chorého, jeho rodinu a pozostalých.

Je poskytovaná plne v súlade so zásadami hospicového hnutia, ktoré zabezpečuje všestrannú starostlivosť človeka v konečnej fáze jeho ochorenia, bez rozdielu pohlavia, veku, rasy, národnosti a vyznania.

Literatúra

1. ANDRAŠIOVÁ, M. et al.: *Hospic a paliatívna starostlivosť - príručka pre dobrovoľníkov*. 1. vyd. Bratislava : Oto Németh, 2002. 54 s. ISBN 80-968416-0-2.
2. HEGYI L., BRAŽINOVÁ, A., TÓTH, K., WEBER, J.: *Práva pacientov v Slovenskej republike*. 1. vyd. Bratislava : MZ SR, 2000. 47 s. ISBN 80-968465-0-7.
3. KUBLER-ROSSOVÁ, E.: *Život a umíraní*. 1. vyd. Hradec Králove: Signum Unitatus, 1991. 220s. ISBN 80-85439-04-2.
4. GOMOLČÁKOVÁ, V.: Ošetrovanie starých ľudí v terminálnom štádiu života. In : *Sestra*, 29, 2003, č.4, 2003, s. 28-29.
5. MUNZÁROVÁ, M.: *Lekársky výskum a etika*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2005. 120 s. ISBN 80-247-0924-4.